

(RMB) as a Reversible International Currency Lessons from Japanese Experience/ – Notes Prepared for the Asia-Europe Economic Forum. Paris, January 2013. P. 18. 6. An Overview China's Outward Foreign Direct Investment/ – USSC Staff Research Report. March, 30. 2013. P. 1. 7. China Halts Offshore Yuan Borrowing to Tighten Policy/ – Reuterpr. 02.08.2011. 8. China Daily. 26.04.2013. 9. <http://www.finmarket.ru/17.06.2013>.

Надійшла (received) 08.10.2015

УДК 330.342.3

О. О. НАВРОЦЬКИЙ, канд. екон. наук, доц., ХНУ ім. В.Н. Каразіна,
Харків

СФЕРА ПОСЛУГ У ФОРМУВАННІ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено стан розвитку сфери послуг, як елементу переходу економіки України до постіндустріальної стадії розвитку, для цього проведено аналіз теорії постіндустріального суспільства, передумов та історії її становлення, основних течій і шкіл та визначено критеріальну ознаку сучасного суспільства – формування сервісної моделі суспільства, якій відповідає домінуюча роль сфери послуг у національному господарстві, досліджено її стан завдяки запропонованій типології секторальної структури економіки.

Ключові слова: послуга, сектори економіки, сфера послуг, постіндустріальне суспільство, економіка знань.

Вступ. Зміни, що відбуваються в світовій економіці, а також масштаби їх зрушень, особливо в найбільш розвинених країнах, дозволяють говорити про перехід до постіндустріальної стадії розвитку економіки. Теорія постіндустріального суспільства заснована на виділенні окремих фаз розвитку за ознаками технологічної організації виробництва, обміну і розподілу створюваних у суспільстві благ, вона дозволяє виокремити фактори розвитку сучасного світу та визначити тенденції розвитку суспільства на майбутнє. Досвід розвинених країн засвідчує першочерговість сфери послуг як елементу становлення постіндустріального суспільства, тому дослідження стану сфери послуг в Україні на сучасному етапі є досить важливим та актуальним.

Аналіз останніх досліджень та літератури. В літературі можна зустріти численні визначення сучасного суспільства, кожен з теоретиків пропонує свою назву: Д. Белл – «постіндустріальне суспільство» [9], Дж. Гелбрейт – «нове індустріальне суспільство» [7], Р. Тіболд – «кібернетичне суспільство» [12], К. Томінага – «інформативне суспільство» [11], Е. Тоффлер – «суперіндустріальне суспільство», «суспільство третьої хвилі» [10], А. Турен – «програмоване суспільство» [13], Ж. Фурастье – «четвертична цивілізація», «суспільство послуг» [8] та інші.

Мета статті. Метою запропонованої роботи є дослідження стану розвитку сфери послуг, як елементу переходу економіки України до постіндустріальної стадії розвитку.

Постановка проблеми. Узагальнення основних напрямків і шкіл теорії постіндустріального суспільства представлено в таблиці 1.

Проведений аналіз свідчить про те, що концепція постіндустріалізму поширена в роботах зарубіжних фахівців в галузі суспільних наук. Багато дослідників розглядають сучасні суспільні процеси через призму технологічних та інформаційних змін, а також підвищення значення і ролі теоретичного знання.

Серед характерних рис постіндустріального суспільства дослідники виділяють зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектора, що створює послуги та інформацію, використання у виробництві нових типів ресурсів.

Таблиця 1. Школи та напрямки постіндустріалізму

Автор	Назва	Зміст
1	2	3
Д. Белл [9]	Постіндустріальне суспільство	Даніел Белл відзначає зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектора послуг та інформації, інший характер людської діяльності та істотну модифікацію традиційної соціальної структури, є основоположником теорії постіндустріалізму
Г. Кан [3]	Постекономічне суспільство (суспільство матеріального статку)	Характерною рисою даного суспільства є подолання ресурсного дефіциту. Людство перейде до наступної стадії, коли всі глобальні проблеми будуть успішно вирішені на основі безмежних можливостей науки і нової технології
З. Бжезинський [4]	Технотронне суспільство	На думку Бжезинського, постіндустріальне суспільство стає технотронним суспільством, яке в соціальному і економічному відношеннях формується під впливом техніки і електроніки, особливо розвинуеною в області комп'ютерів і комунікацій
Е. Тоффлер [10]	Суперіндустріальне суспільство (суспільство III волни)	Цивілізація Третьої хвилі несе з собою новий уклад життя, заснований на поновлюваних джерелах енергії, на методах виробництва, що виключають фабричні складальні конвеєри, на радикально змінених школах і об'єднаннях майбутнього. Виникаюча цивілізація веде за межі стандартизації, синхронізації і централізації
Т. Стоуньєр [5]	Інформаційне суспільство	У постіндустріальному суспільстві національні інформаційні ресурси – найбільше потенційне джерело багатства. Постіндустріальна економіка – це економіка, в якій промисловість за показниками зайнятості і своєї частки в національному продукті поступається місцем сфері послуг, а сфера послуг є переважно обробкою інформації. Виробництво інформації пов'язувалося з виробництвом знань та науковими відкриттями, а зростаюче значення інформатизації виражалось в концепціях постіндустріального та інформаційного суспільства
П. Друкер [6]	Посткапіталістичне суспільство	Перехід до «суспільства, побудованого на знанні», принципово змінює владну структуру суспільства – влада і контроль поступово переходять від володарів капіталу до тих, хто володіє знанням та інформацією, володіє ефективними технологіями його використання. Цей перехід не скасовує значення капіталу. Як правило, капітал перерозподіляється, а точки концентрації знання та інформаційних технологій стають одночасно і точками управління фінансовими потоками

* розроблено автором

Слід відзначити, що перераховані автори більшою чи меншою мірою критеріальною ознакою сучасного суспільства вважають формування сервісної

моделі суспільства, якій відповідає домінуюча роль сфери послуг у національному господарстві, а значить сучасну економіку можна вважати економікою послуг.

Матеріали досліджень. Для розвиненого суспільства характерне зниження ролі матеріального виробництва і розвиток сектора інформації та послуг. При цьому в понятті постіндустріальне суспільство відбивається той важливий факт, що в концепціях суспільства майбутнього не можуть бути чітко зафіксовані та описані всі ознаки нового суспільства, що неможливо зробити поки формування нового суспільства не буде завершено.

При розгляді секторальної структури економіки базовою є теорія трьох секторів, запропонована в 1930-х рр. новозеландським економістом А. Фішером і англійським економістом К. Кларком [1].

За типологією Фішера-Кларка розрізняють три сектори економіки: первинний (primary), до якого належить діяльність, пов'язана з отриманням первинних ресурсів, асоційованих з факторами виробництва типу «земля» (сільське і лісове господарство, рибальство, гірничодобувна промисловість); вторинний (secondary), до якого відносяться галузі обробної промисловості; третинний (tertiary), який охоплює сферу послуг, будівництво і деякі види ремонтної діяльності (булочні, швейні ательє, ремонт взуття і т.д.) [1].

У результаті аналізу теорії трьох секторів економіки Д. Белл виділив поряд з трьома зазначеними секторами ще два: четверний і п'ятірний. Автор одночасно переглянув структуру третинного сектору: в третинний сектор він включив транспортні та комунальні послуги, а торгівля, фінанси, страхування та операції з нерухомістю були віднесені до четверного. Охорона здоров'я, освіта, відпочинок, дослідницька діяльність та послуги урядових установ ставилися до п'ятірного сектору.

Типологія Фішера-Кларка відповідала епосі індустріальної цивілізації, породженої промисловою революцією. У постіндустріальному суспільстві технологічна і організаційна революція привели до істотного розмежування вторинного і третинного секторів. Сталося виділення особливого виду послуг, які по суті є проміжними факторами виробництва, такими як дослідження та оформлення патентів, фінансове обслуговування підприємств, управління людськими ресурсами, реклама, організація праці. Вони стають необхідними компонентами у виробничих матеріальних перетвореннях вторинного сектора. Водночас за типом діяльності вони ближче до таких традиційних галузей третинного сектор, які орієнтовані на обслуговування приватних осіб (торгівля, освіта, медицина). Деякі з цих послуг надаються підприємствам тими ж фірмами, які одночасно надають подібні послуги і населенню (банки, адвокатські контори тощо).

Таблиця 2. Типологія секторів економіки

Тип суспільства				
Доіндустріальне	Індустріальне	Постіндустріальне		
		Суспільство знань		
За типологією Фішера-Кларка				
Економічний сектор				
первинний	вторинний	третинний		
сільське, лісове та рибне господарство, добувна промисловість	переробна промисловість	сфера послуг, будівництво і деякі види ремонтної діяльності		
За пропонованою типологією				
Економічний сектор				
перший	другий	третій	четвертий	п'ятий
сільське, лісове та рибне господарство, добувна промисловість	переробна промисловість, будівництво	транспорт, складське господарство, постачання електроенергії, газу, водопостачання, поводження з відходами	торгівля, ремонт, тимчасове розміщення й організація харчування, фінансова та страхова діяльність	наукова та технічна діяльність, державне управління, освіта, інформація та телекомунікації, охорона здоров'я, мистецтво, спорт

* розроблено автором

У зв'язку з складністю і неоднорідністю сфери послуг, Д. Белл спробував використовуючи підхід К. Кларка і А. Фішера розділити сектор послуг на три відносно відокремлені «області» діяльності, ґрунтуючись на поширеному уявленні про те, що розуміння сфери послуг як єдиного цілого стає помилковим, що перешкоджає детальному аналізу різнорідних складових елементів.

Використовуючи запропонований Д. Беллом і його послідовниками підхід (у тому числі роботу Ф. Махлупа, який розробив теорію знання як товарного продукту, що стала однією з основ теорії суспільства знання [14]) пропонується наступна типологія секторів (табл. 2): третій – інфраструктурно-виробничий (транспорт, зв'язок, передача електрики і тепла, переробка матеріальних ресурсів, будівельні послуги); четвертий – розподільчо-професійний (торгівля, страхування, фінанси); п'ятий – суспільно-управлінський (наукова та технічна діяльність, управління, освіта, охорона здоров'я).

Така типологія дозволяє забезпечити більш досконалу класифікацію галузей сфери послуг і провести детальний аналіз її досить різнорідних складових елементів. В цілому, запропоноване структурування комплексно відображає будову економіки, що відповідатиме тенденціям переходу розвинених країн до постіндустріального суспільства, в якому роль сфери послуг стає настільки значущою, що сучасну економіку пропонується називати

економікою послуг. Вищим етапом розвитку постіндустріальної економіки є економіка знань, що є фундаментом суспільства знань.

Результати досліджень. Розглянемо сучасний стан сфери послуг в Україні через призму сучасних підходів до оцінки та дослідження, для цього проаналізуємо тенденції зміни виробництва послуг і його питомої ваги в структурі ВВП країни (рис. 1).

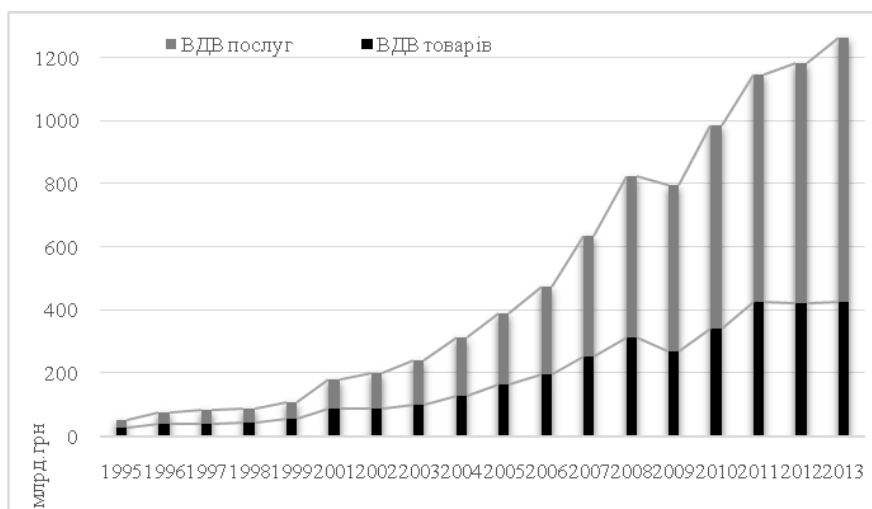

Рис. 1 – Структура валової доданої вартості в Україні**
* розроблено автором за [2]

Структура ВДВ свідчить про значне збільшення частки сфери послуг (з 43,4% у 1995 році до 66,3% у 2013 році) та наближення її до показників країн із розвинутою ринковою економікою. Однак цей факт не є однозначним, бо зміна пропорцій відображає, в основному, перехід на загальноприйнятну класифікацію послуг, передусім, через включення до сфери послуг галузей обігу, транспорту, зв'язку та ін.

За останні дванадцять років реформування економіки України частка сектора послуг зросла майже на п'ятнадцять відсотків, що створює видимість орієнтації структури економіки країни до світової тенденції. Однак, зростання частки послуг в економіці України варто пов'язувати з різким скороченням питомої ваги виробничого сектора у ВВП. Так, за аналізований період: 2001 – 2013 роки питома вага виробничого сектору скоротилася від 48,3 % до 33,7 %, і водночас спостерігається зниження темпу зростання виробництва товарів від виробництва послуг. Також зростання послуг, в основному, пов'язане з товарно-грошовим обігом, фінансуванням і посередницькими операціями, а також обслуговуванням імпорту. Слід відзначити, що більш швидке зростання сфери послуг обумовлене прискореними темпами розвитку ринків телекомунікаційних послуг, інтернету, ринків продажу автомобілів, індустрії розваг.

Виходячи з особливостей країн з перехідною економікою, зокрема України, найбільш комплексний аналіз дозволяє провести застосування запропонованого підходу до структуризації сфери послуг, тобто поділу сфери

послуг на три сектори, що дозволяє виділити тенденції розвитку традиційних і сучасних галузей сфери послуг, а також дослідити зміни у їх структурі (табл. 3).

Таблиця 3. Характеристики сектора послуг України, млн. грн.

Рік	2010	2011	2012	2013
Третій сектор	158124	174365	192713	183135
У тому числі:				
Діяльність транспорту та зв'язку	122468	130715	141638	134791
Розподілення електроенергії, газу та води	35656	43650	51075	48344
У % до усього послуг	24,67	24,14	25,27	21,85
Четвертий сектор	331783	385660	410553	452333
У тому числі:				
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	152596	202275	219628	229117
Фінансова діяльність	67087	73986	61693	69849
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	112100	109399	129232	153367
У % до усього послуг	51,76	53,39	53,85	53,96
П'ятий сектор	151157	162304	159153	202796
У тому числі:				
Освіта	57649	60896	72975	78092
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	42090	45738	54866	57212
Державне управління	51418	55670	61312	67492
У % до усього послуг	23,57	22,47	20,88	24,19
Виробництво усього послуг	641064	722329	762419	838264

* розроблено автором за [2]

За період з 2010 р. по 2013 р. обсяг послуг третього сектора в грошовому вираженні збільшився на 16%, при цьому питома вага даного сектора зменшилася майже на три відсотки. Зростання обсягу цього сектора відбулося в основному за рахунок зростання вартості послуги житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, а також підвищення цін на паливно-мастильні матеріали.

Обсяг послуг четвертого сектору за аналізований період збільшився більш ніж на 36 %, у тому числі, торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів більш ніж у півтори рази. Питома вага даного сектора до всього виробництва послуг в країні становила у 2010 р. – 52 %, а у 2013 – 54 %.

Послуги п'ятого сектора – сектору економіки знань, збільшились на 34 %, що відбувалося в більшій мірі за рахунок зростання обсягу надаваних освітніх послуг, так, якщо в 2010 році даних послуг було надано на 57,7 млрд. грн, то в 2013 році дане значення зросло до 78 млрд. грн. Питома вага зазначеного сектору до всього виробництва послуг у 2013 році становила 24,19 %, проти 20,88 % у 2012 році.

Висновки. Таким чином, у роботі досліджено стан розвитку сфери послуг, як елементу переходу економіки України до постіндустріальної стадії розвитку, для

цього узагальнено теорії постіндустріального суспільства та визначено критеріальну ознаку сучасного суспільства – формування сервісної моделі суспільства, якій відповідає домінуюча роль сфери послуг у національному господарстві.

Завдяки запропонованій у роботі типології секторів економіки, що передбачає поділ сектора послуг на інфраструктурно-виробничий, розподільчо-професійний та суспільно-управлінський, стало можливим проведення детального аналізу досить різнорідних її складових елементів та було виявлено, що в Україні спостерігається тенденція зростання четвертого сектора послуг, які спрямовані, в основному на обслуговування споживчого сектору.

Інноваційні послуги (наприклад, наука і наукове обслуговування), що відносяться до п'ятого сектора – сектору економіки знань та визначають майбутнє розвитку перехідної економіки країни, характеризуються позитивною динамікою, однак перехід до економіки знань висуває нові пріоритетні напрямки розвитку національної економіки і враховуючи вищевикладене, подальших досліджень потребує удосконалення механізму регулювання процесом розвитку перехідної економіки країни. Окрім цього, використання запропонованої у роботі сучасної типології є перспективною у подальших дослідженнях у даному напрямку, що дозволить провести оцінку сучасного стану та факторів, які впливають на розвиток міжнародної торгівлі послугами в Україні, а також виявити основні тенденції та закономірності розвитку сфери послуг, її вплив на збільшення зайнятості населення та розвиток економіки країни в цілому.

Список літератури: 1. Clark C., Fisher A. Urban Population Densities, Journal of the Royal Statistical Society, Series A (General), Vol. 114, No. 4 (1951). 2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 3. The Year 2000 A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years by Herman Kahn and Anthony J. The Macmillan Company, New York, N.Y. CollierMacmillan Limited, London, 1967. 4. Brzezinski Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era. N.Y., 1970. 5. Stonier T. The Wealth of Information. L., 1983. 6. Друкер П. Посткапиталистическое общество // Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология. М.: Academia, 1990. 7. Гэлбрейт Дж. Экономические теории и цели общества. М.: Прогресс, 1976, 277 с. 8. Легостаев В. М. Наука в рамках технократической утопии Жана Фурастье, «Вопросы философии», 1974, № 12. 9. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. – N.Y.: Basic Books, 1973. 10. Тоффлер Э. Третья волна = The Third Wave, 1980. – М.: АСТ, 2010. – 784 с. – (Philosophy). 11. Михалев А. А. Япония: социальная рефлексия в модернизированном обществе (50–70-е гг. XX столетия). – М., 2001. – 160 с. 12. Дворкин И. Н. Теория «кибернетической революции» Роберта Тиболда, в кн.: Критика теорий современных буржуазных экономистов, М., 1966. 13. Турен А. От обмена к коммуникации: рождение программированного общества // Новая технократическая волна на Западе. М., 1986., 453 с. 14. Махлун Ф. Производство и распространение знаний в США. – М.: Прогресс, 1966. – 462 с.

Bibliography (transliterated): 1. Clark C., Fisher A. Urban Population Densities, Journal of the Royal Statistical Society, Series A (General), Vol. 114, No. 4 (1951). 2. Derzhavna sluzhba staty`sty`ky` Ukrainy` [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu <<http://www.ukrstat.gov.ua/>>. 3. The Year 2000 A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years by Herman Kahn and Anthony J. The Macmillan Company, New York, N.Y. CollierMacmillan Limited, London, 1967. 4. Brzezinski Zb. Between Two Ages. America's Role in the Technetronic Era. N.Y., 1970. 5. Stonier T. The Wealth of Information. L., 1983 6. Druker P.

Postkapitalisticheskoe obshchestvo // Novaja postindustrial'naja volna na Zapade: Antologija. Moscow: Academia, 1990. 7. Gjelbrejt Dzh. Jekonomicheskie teorii i celi obshchestva. Moscow: Progress, 1976, 277 p. 8. Legostaev V. M. Nauka v ramkah tehnokraticheskoj utopii Zhana Furast'e, «Voprosy filosofii», 1974, No 12. 9. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. – N.Y.: Basic Books, 1973. 10. Toffler Je. Tret'ja volna = The Third Wave, 1980. – Moscow: AST, 2010. – 784 p. – (Philosophy). 11. Mihalev A. A. Japonija: social'naja refleksija v modernizirovannom obshchestve (50–70-e gg. XX stoletija). – Moscow, 2001. – 160 p. 12. Dvorkin I. N. Teorija «kiberneticheskoi revoliucii» Roberta Tibolda, v kn.: Kritika teorii sovremennyh burzhuznyh jekonomistov, Moscow, 1966. 13. Turen A. Ot obmena k kommunikacii: rozhdienie programmirovannogo obshchestva. – Novaja tehnokraticheskaja volna na Zapade. Moscow, 1986., 453 p. 14. Mahlup F. Proizvodstvo i rasprostranenie znanij v SShA. – Moscow: Progress, 1966. – 462 p.

Надійшла (received) 25.09.2014

УДК 339.944

О. І. НЕВДАЧИНА, викладач, Харківський інститут фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті розглянуто взаємозв'язок машинобудівної промисловості з іншими видами промислової діяльності. Особливу увагу приділено сучасному стану агропромислового комплексу, як основного споживача продукції машинобудування, проаналізовано його стан, динаміку кількості діючих підприємств зареєстрованих в Україні протягом останніх років, наслідки фінансової кризи та виявлено потребу в оновленні техніко – технологічного обладнання та машин сільськогосподарського призначення. Запропоновано напрями вирішення основних питань в промисловій діяльності України.

Ключові слова: підприємства промислового комплексу, машинобудування, інфраструктура.

Постановка проблеми. Проголошення незалежності та вихід України на світові товарні ринки супроводжувався низкою реформаційних перетворень національної економіки, що проявилось у реформуванні державного апарату, вдосконаленні законодавчої бази та структурній перебудові економічної інфраструктури в цілому. Зазначені процеси не оминули і промисловість як провідну ланку національної економіки. Незважаючи на ряд позитивних змін в інституційній структурі, правовому полі та механізмах державного регулювання промисловості України, до сьогодні залишаються актуальними проблеми підвищення ефективності функціонування промислових підприємств, що неможливо без поглибленого дослідження їх фінансового стану, визначення тенденцій розвитку та ідентифікації ключових проблем на шляху вдосконалення економіки України. Додаткових викликів та загроз зазнав промисловий комплекс в період глобальної кризи 2008–2009 років. Внаслідок труднощів викликаних кризою в економіці України відбулися суттєві зміни, зокрема зниження рівня ВВП та обсягів виробництва на промислових підприємствах.